

Артем Чех

Гра в перевдягання

Meridian Czernowitz
2025

Частина перша

Музика для солдата

1.

У понеділок 21 лютого я йшов містом, боліла голова, і мною вже який день оволодівало тривожне відчуття невідворотності єбейшого апокаліпсису. А тим часом місто кипіло життям, як бульйон на плиті, розбризкуючи довкола жирний навар. Таке живе місто, яскраво-сіре, нецікаве...

Дивний сонячний день. Якщо не зазирати до стрічки новин, то й не скажеш, ніби щось відбувається: весняна й оманлива благодать. Жінки з маленькими людьми у візочках прогулюються набережною Дніпра, рибалка-циган закидає спінінг, із кіоску апетитно пахне дьонером, із землі, мов дощові черв'яки, лізуть проліски. Ні-ні, ніякого апокаліпсису не передбачається. Це всього лише сон, неприємний і пульсуючий, мов під час лихоманки. Але він щосили намагався пробратися у нашу реальність, заповонити її і стати терпкою, задушливою дійсністю, в якій нам усім якось доведеться існувати.

Вісім років локальної війни, три місяці в очікуванні великої. У багатьох страх змінився рішучістю. Для когось рішучість стала рухливим продовженням власного страху.

Увечері понеділка, поки мій одинадцятирічний син вів інтерактивні бої у грі «Фортнайт», ми з дружиною слухали промову путіна. Спочатку сміялися з його довгих пустослівних тирад та абсолютно шаленого й шулерського жонгливання історією України, але незабаром дружині стало фізично недобре від голосу та міміки потвори, яка відкрито погрожувала нашій країні. Я знав, що в кінці має бути кульмінація, тому додивився його звернення до кінця.

Визнання незалежності так званих «ДНР» і «ЛНР».

Це початок, подумали ми.

Того вечора ми довго не лягали спати: моніторили новинні сайти. Дружина читала фейсбук. Я — фейсбук і твіттер. Сотні дописів із різними припущеннями і політичною аналітикою. Від переможної радості, мовляв, це все, на що здатна Росія, та «Де ж ми їх ховати будемо?» до апокаліптичних прогнозів великої війни, ядерного удару по Києву та спорудження величезного ешафота для публічних масових страт на місці пам'ятника Міцкевичу у Львові.

На ранок вівторка я не відлипав від новин, гарячково оновлював сторінки сайтів, марно намагаючись вловити будь-яку зачіпку, що дасть пояснення, чого хоче Росія. А чи знає сама Росія, чого вона хоче? Як результат — санкції від Джонсона, призупинення «Північного потоку — 2» від Шольца, низка глибоких занепокоень від інших світових лідерів. Наскільки це допоможе зупинити Росію? Наскільки це додасть моему страхові рішучості? І чи не дарма я замовив мамі новий ноутбук?

Але щоденна рутинна — чудова можливість відволіктися. Записати сина в басейн, з'їздити на інший кінець міста

по гітару для нього ж, відповісти на десяток листів і зустрітися з журналістами в одній із центральних кав'ярень Києва.

Складалося враження, що Олімпіада проходила не в Пекіні, а в столиці України. В кожному кафе чи ресторані — зграї журналістів, що як не брали інтерв'ю, то відпочивали від щоденної біганини у пошуках жирного матеріалу. Але Київ майже не мав, що запропонувати їм. Тут не було війни, вулиці рухалися, церкви стояли, в кінотеатрах — прем'єри фільмів, а в ресторанах — чудова їжа, яку їдять красиві врівноважені люди. Ніхто не штурмував супермаркети і не виносив із магазинів техніки телевізори чи тостери. Чого ви сюди приїхали? Що рознюхуете? Чого вам не спиться в своїх затишних європейських ліжках?

У ті дні я мав одну зустріч із британським журналістом, який, не приховуючи розчарування, питав, чи не знаю я, що йому такого цікавого тут знайти, з чого можна зробити матеріал. Я не знав. Хотілося відправити його кудись під Майорськ, але хто я такий, щоб відправляти британця в саме пекло? Це ми своїх можемо відправляти на фронт. А він простий журналіст, що не знайшов собі якісного фіксера, бо всі фіксери вже давно розібрані. І от він прийшов до мене, цей британець, до нас, тобто до мене і дружини, бо сам він загалом більше літературний оглядач, тому намагався знайти якусь воєнну цікавинку в межах своєї компетенції. До смерті Віки, до загибелі Далі було ще так далеко. А тут — досі живий письменник із бойовим досвідом.

Як людина, що провела в окопах Луганщини рік, і як письменник, який написав про це книжку, я був цікавий журналістам. Але що їм розповідати? Чим дивувати їх, якими апетитними подробицями наповнювати їхні консервативні лакуни? Що ми три місяці в очікуванні, в тривозі, в страху, що путін таки попре на Україну своїми старими радянськими бляшанками, які, на жаль, ще можуть нести смерть і руйнування? Ну це ж очевидно і без письменника з воєнним досвідом. А зрештою, про це я і розповідав. Мляво приховуючи страх, відповідав, що як почнеться — знову піду.

— Всі підемо, — додавав я. — Хто мав би піти.

Журналісту все це подобалося. Він пив чай і усміхався.

«Всі підуть», — задоволено записав він.

А потім я їхав у таксі широким проспектом, віз гітару, на якій гратиме мій син, і думав про жахливі речі, про які взагалі не хотів думати. Наприклад, чи почую, як він нарешті вивчить «Yesterday» The Beatles? Або «It Must Have Been Love» Roxette. І чи стоятимуть ось ці потворні будинки лівого берега? І чи житимуть ось ці люди, що зараз так негарно йдуть уздовж проспекту?

Я до останнього сумнівався у можливості великої війни і як ніколи не хотів брати в ній участі. Хотіти воювати — це щось нездорове, потворне, мов велика земляна жаба. І я точно не був народжений для війни, я був народжений черешенькою, а не оце от все. Але ж знав. Знав, сука, що піду. Всі підемо. Хто мав би піти. Вдягнемо форму і, напевне, назавжди залишимося в ній. Так чи інакше. В труні чи в посадці. На плацу чи на паркеті.

Вже увечері путін визнав так звані «ЛНР» і «ДНР» в кордонах Луганської та Донецької областей і дав своїй армії дозвіл на застосування зброї.

У приватні повідомлення посипалися запитання від знайомих, які намагалися зрозуміти: що взагалі відбувається і чим це загрожує Україні? Я не мав, що відповісти, бо й сам звертався до приятелів із подібними запитаннями. Онімільний і втомлений від інформації, я просто курих на балконі, який більше скидався на каплицю, куди можна зайти з молитвою. Тобто з сигаревою. Випускав дим у темне небо, мовчав, осягав найближче майбутнє — таке ж темне, як і це людневе небо.

Дружина мого найкращого друга була вагітна — чекала двійню. Інший мій добрий приятель щойно віддав у видавництво чималий рукопис. У всіх багато роботи, планів, творчих та бізнесових проєктів. Та і я не встигав дописати свій роман. Як узагалі можна писати, коли ціпенієш від напруги, коли не встигаєш легеньми хапати повітря, коли відчуття, ніби одномоментно у всьому світі вимкнули світло? І чи встигну я дописати цей роман до мобілізації? Чи зможу я колись його дописати? І як бути з астигматизмом, що дошкуляв мені останній рік. На випадок війни я так і не зробив собі окулярів. Як я без окулярів? Як же воювати наосліп? Як узагалі воювати? Це ж так страшно і так несучасно!

Сил про все це думати не було, я налив вина, увімкнув магнітофон, довго блукав поглядом полицями із записами, вишукуючи, що ж послухати. Зупинився на Девіді Нопфлері. Зазвичай він діяв на мене заспокійливо. Тиха і дружня розмова. Дружня і ніжна.

*Say haven't you seen — haven't you heard. Haven't you seen
God's mockingbird.*

*And as he lays you down to sleep, who'll pray each night for your
soul to keep?*

Я слухав музику і пив вино, сидячи в кріслі. Дивився у дзеркало, побіжно вивчаючи свою анатомію. Смішний такий. Наляканий і кутастий, мов молодий козлик. Останнім часом я сильно схуд, важив менше вісімдесяти кілограмів, навіть помолодшав, і мало хто з незнайомих людей давав мені більше тридцяти.

Я гортав новини, читав коментарі, наново вишуковуючи рятівні сенси у всіх тих меседжах. Аж зрештою побачив на УП великі червоні літери: президент оголошує мобілізацію першого оперативного резерву.

От сука, подумалося, це ж я.

Завдяки вину сприйняття було не таким болючим, як могло би бути. Та крізь туман австралійського сіра я все ж таки вловлював неприємну істину: якщо доведеться повернутися до війська, це до фундаменту розвалить звичне життя. Моє і моєї сім'ї. Я ще не знав, що війна загалом усе розвалить. Рознесе до чортів, переоре, ще й накладе згори отакенну купу.

Вранці 23 лютого я, хоч і прокинувся трохи розбитий після майже двох пляшок того терпкуватого сіра, одразу поліз у телефон читати новини. Саме того ранку я мав би сідати в літак швейцарських авіаліній і летіти до Цюриха на літературний фестиваль — виступати на одній сцені з грузинською письменницею і хорошою росіянкою, теж, як не

дивно, письменницею. Але рейс скасували, летіти з пересадками я відмовився: ніхто не знав, чи раптом не скасують свої рейси до України інші авіалінії і чи не застрягну я в нейтральних швейцарських водах на невизначений термін. Тож замість Цюриха — тривожний Київ. Тривожний, але живий.

А в мене — знову побут, знову рутини: забрати з пункту видачі ноутбук для мами, дописати статтю для німців, приготувати синові обід. Дружина на весь день пішла на курси з тактичної медицини до інструктора Гліба, з яким я згодом трохи послужу в одній роті. Проте всі ці дії і вся ця зайнятість не рятували. Підкошувалися ноги, весь час хилило у сон.

На балконі лежала моя військова сумка, в яку я ще кілька місяців тому зазірав із ностальгією зацікавленістю. Тепер від думок про неї до горла підкочувала якась кислувата гуща. Ця сумка — символ відчуження звичних ритмів і спокійних думок, і в ній не так багато речей: аптечка, літня форма, військові черевики, розгрузка, триточковий ремінь для автомата. Все потерте, зім'яте, але досить надійне. Сумка гіпнотизувала мене, непокоїла. Однак я щосили намагався не думати про неї, як у дитинстві щосили намагався не думати про уроки, гидливо позираючи на підручник з алгебри.

Від самого ранку знову довелося відповідати на дзвінки і неспокійні повідомлення від приятелів. Чи стосується мене мобілізація оперативного резерву? Так, стосується. Чи отримав я повістку? Ні, ще не отримав. Все, що я міг тоді, — зідзвонюватися з побратимами. Ми розпачливо обіцяли один одному за будь-яких обставин триматися

разом. Разом попри все. Разом попри те, що давно зникли близькість і тепло братерства, яке колись об'єднувало нас на службі.

Після обіду зі школи прийшов син, був веселий, жартував, висміював загальний передвоєнний настрій. Ми говорили про навчання, він хвалився, що отримав непогану оцінку з німецької мови, попрохав пограти з ним у шахи, бо ж погодився завтра взяти участь у шкільному турнірі. А я дивився на нього найсумнішим своїм поглядом і думав, що перед лицем загрози і перед можливим поверненням до війська люблю його найбільше. Найбільше — аж до болю. Приготував йому обід, відправив на заняття з гітари, сів на стілець, по-робітнички опустив руки на коліна і мало не заснув.

Увечері ми сіли грати у шахи. Кілька партій, серед яких одну я мало не програв через неуважність і байдужість до гри. Ми сиділи на ліжку, я без ентузіазму совав фігури, дивився на сина і думав про те, що він уже неабияк травмований війною. Авжеж, він про це відкрито не говорив, виставляв перед собою колючі бар'єри й ніби ігнорував зовнішні інформаційні подразники, але я відчував, як він боїться: наші з дружиною розмови бентежили його, повторно наближаючи той період, коли він чекав мене з війни.

Він якось говорив, що старається забути все це, витіснити зі своєї пам'яті той рік, коли мене не було поруч. Війна знову може забрати у нього батька, вона знову може розламати його впорядковане й розмірене життя та інфікувати хаосом і страхом.

Насувався єбейший апокаліпсис, але того вечора я не знав, що це станеться за кілька годин.

Перед сном я лежав у ліжку, висунувши з-під ковдри ноги, і згадував, як три місяці тому ми сиділи з компанією друзів, попиваючи вино й згадуючи різні анекдотичні ситуації, що траплялися в нашій культурній тваничці, — і незчулися, як розмова плавно пірнула в небезпечне русло: ми торкнулися теми війни. Тоді ж кожен із нас ділився своїми страхами і планом дій у разі найгіршого сценарію. Зійшлися на тому, що діяти необхідно, як у літаку: спочатку одягаєш маску на себе, потім на дитину. У нашому ж випадку — спершу рятуєш себе, а потім батьків. Рома Малиновський говорив, що хоче встигнути видати до війни одну книжку, яка готується вже півтора року. Саша Михед досить критично оцінив шанси широкомасштабного вторгнення. Вітя Онисько сказав, що за останні вісім років підготувався до всього, а отже, і до найстрашнішого. Втім, у підсумку всі погодилися, що конкретного плану немає ні в кого, бо ж конкретно ніхто нічого не знає.

Я теж не знав. Хіба те, що не готовий померти отак просто. Перед тим як померти, я мушу щось зробити. І найперше — врятувати сім'ю.

Лежачи у ліжку сирої лютневої ночі і згадуючи цю розмову, я почувався незатишно. А тому вирішив спати. І — бажано — не прокидатися вночі. Дуже не хотілося вночі прокидатися. Можливо, навіть ніколи.